

7. Податковий кодекс України: ВР України від 02.12.2010 №2755-VI [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

8. Податковий кодекс. Огляд основних положень // Справочник економіста [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.liga.ua>

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 №71-VIII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: ЛІГА:ЗАКОН www.liga.net

10. Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції: Закон України від

05.07.2012 №5091-VI [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125091.html

11. Про затвердження Узгальнюючої податкової консультація щодо особливостей оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання програмної продукції: Наказ Міндоходів України від 07.10.2013 №536 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovozakonodavstvo/uzagalnyuyuchi-podatkovi-konsultatsii/62851.htm>

12. Сідельнікова Л.П. Прагматизм формування податкової компоненти бюджетних ресурсів держави / Л.П. Сідельнікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6. – Ч. 5. – С. 73–76.

УДК 332.28

Л.Л. КОЛЬОСА,

здобувач, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Формування земельної ренти та особливості її перерозподілу в аграрній сфері

У статті розглянуто питання формування земельної ренти при сільськогосподарському землекористуванні. Проаналізовані особливості її перерозподілу в аграрній сфері. Запропоновані напрями вирішення існуючих проблем щодо розподілу земельної ренти в умовах сучасного орендного сільськогосподарського землекористування України.

Ключові слова: земельні ділянки, земельна рента, оренда, землекористування, сільське господарство.

Л.Л. КОЛЬОСА,

соискатель, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Формирование земельной ренты и особенности ее перераспределения в аграрной сфере

В статье рассмотрены вопросы формирования земельной ренты при сельскохозяйственном землепользовании. Проанализированы особенности ее перераспределения в аграрной сфере. Предложены направления решения существующих проблем по распределению земельной ренты в условиях современного арендного сельскохозяйственного землепользования Украины.

Ключевые слова: земельные участки, земельная рента, аренда, землепользование, сельское хозяйство.

L. KOLOSA,

aspirant, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Land rent formation and features of its distribution in agriculture

In this article the issues of formation of ground-rent with agricultural land use are discussed. The features of its redistribution in the agricultural sector. The ways of solving the existing problems on the distribution of land rent in today's lease of agricultural land in Ukraine are proposed.

Keywords: land plots, land rent, rent, land use, agriculture.

Постановка проблеми. Теорія природної, зокрема земельної, ренти є найважливішим елементом економічної теорії. Велику увагу економічна теорія приділяє земельній ренті в сільському господарстві. Земельна рента в сільському господарстві за своїм походженням має важливу особливість: продукт, джерело ренти утворюється в сільському господарстві в результаті прикладеної праці, а в ряді інших галузей, які дають земельну ренту, він вже утворився і праця додається лише для його вилучення.

Важливою проблемою, яка постає перед сучасною землевпорядною наукою, є концентрація земельної ренти у великих землекористувачів (агрохолдингів) без врахування інтересів дрібних і середніх власників земельних ділянок у селах України. Фактично вся земельна рента в аграрній сфері дістається латифундистам і позбавляє власників земельних ділянок мати реальний дохід від землі.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням питання формування і перерозподілу земельної ренти займалися багато науковців як вітчизняних – Б. Данилишин, Д. Добряк, В. Заяць, А. Мартин, Ю. Палеха, так і зарубіжних – Д. Рікардо, В. Петті, А. Ромм, А. Сміт, Г. Харісон, але окремі питання перерозподілу земельної ренти в аграрній сфері потребують подальшого вивчення й аналізу.

Метою статті є розгляд питання формування земельної ренти при сільськогосподарському землекористуванні. Проведення аналізу особливостей її перерозподілу в аграрній сфері. Приведення напрямів вирішення існуючих проблем щодо розподілу земельної ренти в умовах сучасному орендного сільськогосподарського землекористуванні України.

Виклад основного матеріалу. Окремі елементи теорії земельної ренти стали розроблятися в період XVII–XVIII ст. Фундаментально теорія земельної ренти була розроблена пред-

ставниками класичної школи в період становлення і розвитку капіталізму. У представників політичної економії проблема ренти, і перш за все земельної, висувається на одне з перших місць.

Ранніми представниками класичної економічної теорії земельна рента розглядалася двояко. Два підходи до розгляду ренти (з одного боку, як до орендної плати за землю, а з іншого – як додаткового доходу, що виникає при використанні землі, причому незалежно від передачі її в оренду) мають місце в дослідженнях А. Сміта і Д. Рікардо.

Адам Сміт вважав, що земельна рента – це елемент монополії – приватної власності на землю. Він визначав ренту як творіння природи, яке залишається за вирахуванням всього, що є творінням людини. А. Сміт відзначав, що «...рента, розглядається як плата за користування землею, є найвища сума, яку в змозі сплатити орендар при даній якості землі» [6].

Шотландський вчений Д. Рікардо вважав, що до приватної власності на землю земельної ренти не існувало, земля була «даром природи». Він стверджував, що рента утворюється тоді, коли земля є власністю власника.

На його думку, «...рента – це та частка продукту землі, яка сплачується землевласнику за користування первісними і нерушимами силами ґрунту» [5]. Вона утворюється відповідно до закону вартості, утворюється працею, а не є продуктом природи. Її не слід поєднувати з прибутком і відсотком на капітал. Єдиною підставою для отримання ренти є власність на землю. Землевласник не бере участі в процесі виробництва, але як власник він бере участь в привласненні продукту праці. Д. Рікардо правильно визначив її величину, як різницю між вартістю продуктів сільського господарства на гірших ділянках і їх вартістю на кращих ділянках. Із розвитком суспільства, по Рікардо, земельна рента буде зростати внаслідок зростання цін на продукцію, і розширення виробництва в сільському господарстві обов'язково пов'язано з переходом від обробки кращих земель до гірших.

Він визнавав «закон спадаючої родючості ґрунту». Звісно ж, що перераховані положення є спірними. Нерозуміння дії закону вартості при капіталізмі привело Рікардо до заперечення абсолютної земельної ренти.

При всіх очевидних досягненнях класиків буржуазної політичної економії XVIII–XIX ст. в області рентних відносин їм не вдалося уникнути помилок. По-перше, виходячи з припущення дії в сільському господарстві закону спадаючої родючості ґрунту і тому обов'язкового переходу у міру зростання попиту на сільськогосподарську продукцію до обробки все більш неродючих земель не вийшов всебічний кількісний аналіз диференціальної ренти. По-друге, твердження про існування тотожності ціни витрат і вартості продукту, виробленого на відносно гірших ділянках землі, позбавила змоги визначити дійсне джерело утворення абсолютної ренти.

Вітчизняний вчений економіст В.М. Заяць [2] у своїх дослідженнях провів досить ґрунтовний аналіз утворення земельної ренти в сільському господарстві. Варто виділити такі його позиції.

У процесі аналізу джерела формування земельної ренти враховуються імпліцитно та можуть бути представлені як результат впливу притаманних окремим ділянкам факторів урожайності, місця розташування і загального суспільного інтересу до поточного та потенційного їх використання, зумовленого економічними потребами [1, 2].

Отже, вплив інституцій на активність ринкового обороту прав на землю втілюється в можливостях отримання та перерозподілу її факторного внеску у нормальному валовому доході користувача. Якщо такий внесок здатен покрити витрати переходу прав власності на неї, проявляється конкурентний інтерес користувачів до її сільськогосподарського використання. І навпаки – інституційні обмеження щодо реалізації та ринкового обороту прав на землю здатні негативно впливати на дохідність землі й зумовити відносно падіння інтересу учасників ринку до її передбаченого використання. Це є причиною того, що економісти підкреслюють рентний характер земельних відносин. Як індикатор привабливості того чи іншого використання землі умови формування та розподілу її факторного внеску (земельної ренти) виступають головним чинником інтересу щодо неї з боку власників та користувачів.

Можливе рішення власника про самостійну реалізацію такого інтересу (з отриманням ним всього факторного внеску землі, за виключенням його оподаткування), передачу її у користування (з отриманням тієї чи іншої його частки на договірних засадах), чи продаж права власності на земельну ділянку, залежить від соціально-економічних умов, можливостей і пріоритетів самого власника, що включають доступність виробничих ресурсів, а також його здатність і бажання здійснювати самостійну виробничу діяльність.

Величина умовного, віднесеного на землю факторного доходу є похідною від ринкової вартості сільськогосподарської продукції та продуктивності землі, доступності для землекористувача мобільних факторів виробництва (праці, капіталу та підприємництва), або ж самої землі для власників таких факторів.

Таким чином, загальний факторний дохід землі (imputed rent), який економічна теорія традиційно визначала як земельну ренту можна розглядати як найвищий прийнятний за даних умов рівень оплати за використання землі, її внесок у цінність товару, визначену кон'юнктурою споживчих ринків та ринків антропогенних факторів виробництва. А. Маршал вважав його економічним джерелом реальних доходів суб'єктів ринку землі, що може розглядатися як уособлення інтегрованого інтересу до її використання [3]. У зв'язку з цим зрозумілим є застереження, що для цілей розрахунку земельної ренти будь-які платежі за землю не включаються до виробничих витрат.

За наявності інституційних умов (подільність та передаваність прав), палітра повноважень щодо земельної ділянки може бути дуже широкою й відповідна сепарація загального факторного доходу дає можливість оцінювати кожне з них як окремий об'єкт відповідного субринку землі. Подільність повного права зумовлює сепарацію єдиною грошового потоку й, відповідно, впливає на значення ставок дисконтування часткових прав.

Отже, земельна рента – це частина продукту землеробства, що може бути віднесена на землю (ділянку) за даних соціально-економічних умов її використання типовим для галузі землекористувачем. Можливість використання ділянки в інших галузях призводить до порівняння учасниками ринку галузевих (альтернативних) показників внеску землі при прийнятті ними рішення про відповідне позиціонування своїх повноважень на ринку.

Розуміння земельної ренти як доходу, що сплачується власникові після відшкодування витрат виробництва й збуту та покриття нормального для даної місцевості прибутку виробника, домінувало ще задовго до А. Сміта й практично

не викликало дискусій в процесі розвитку економічної теорії (зокрема К. Менгер зауважував, що теорія земельної ренти, як складова економічної теорії, порівняно мало суперечить явищам реального життя).

Як приклад можна навести робота В. Петті. У своєму трактаті «Про податки і збори» він виступає переконаним прихильником заходів щодо зміцнення прав власності й прямо пов'язує їх наслідки з ціною землі. Приймаючи, що вартість землі приблизно дорівнює сумі річних рент протягом природної тривалості життя трьох поколінь (двадцять один рік), він зауважує, що таким буде «...число річних рент там, де права власності міцні та де є моральна впевненість у можливості користування купленою нерухомістю...». Таким чином, Петті є прямим попередником неокласиків в їх наполяганнях, що еластичність ринків землі забезпечується чітким визначенням (специфікацією) та надійним захистом прав власності на землю [4].

«Таємничу природу грошової ренти» він пояснює тим, що рента — це вартість залишку отриманого продукту рослинництва: «Якщо він [фермер] від урожаю відніме зерно, використане для посіву, а також все те, що він спожив і віддав іншим в обмін на одяг й для задоволення своїх природних і інших потреб, то залишок хліба становить природну й істинну земельну ренту цього року; середнє її значення за сім років або, вірніше, за ряд років, протягом якого недороди чергуються із урожаєм, дасть звичну ренту у вигляді хлібного зерна».

Факторами зростання величини доходу від землі Петті вважає попит на сільськогосподарську продукцію: «Як сильний попит на гроші підвищує відсоток, так сильний попит на хліб підвищує його ціну, а тому й ренту із землі, на якій росте хліб і в кінцевому підсумку, ціну самої землі». Зростання попиту на продукцію зумовлює прикладання зусиль щодо збільшення їх продуктивності та відповідне зростання земельної ренти залежно від перевищення зростаючого доходу над зростаючим прикладанням праці (до якої він відносить також вдосконалення технології, тобто капітал). Факторами, в яких реалізується взаємозалежність попиту на продукцію та земельної ренти, він визначає місце розташування землі та відповідний рівень витрат реалізації [4].

«Рента, розглянута як плата за користування землею, природно, представляє собою найвищу суму, яку в стані сплатити орендар при даній якості землі. Встановлюючи умови договору, землевласник прагне залишити орендареві лише таку частку продукту, яка достатня для відшкодування капіталу, затраченого ним на насіння, на оплату праці, купівлю й утримання худоби, а також іншого сільськогосподарського інвентарю й для отримання звичайного в даній місцевості прибутку на вкладений у сільське господарство капітал». Як бачимо, за виключенням критичних зауважень щодо землевласника, таке визначення мало чим відрізняється від поглядів В. Петті [4].

Значний внесок у розвиток теорії земельної ренти зробив німецький економіст К. Маркс. Його теорія земельної ренти базувалася на досягненнях класиків буржуазної політичної економії і з'явилася вершиною в дослідженні капіталістичних рентних відносин на основі трудової теорії вартості.

Теорія маржиналізму пояснює ренту від володіння землею як похідну від її загальної продуктивності, рівень якої зумовлює готовність виробника оплачувати пасивні виробничі послуги землі. Така готовність залежить від цін попиту

на сільськогосподарську продукцію та необхідних витрат (включаючи прибуток виробника) на її виробництво та збут.

Таким чином, продуктивність землі розглядається не в агротехнічному, а в економічному сенсі — як її факторний внесок, обумовлений кон'юнктурою ринків продукції й комплементарних виробничих ресурсів. При цьому рента диференціюється залежно від родючості землі та її місця розташування, а її залишковий характер зумовлений неможливістю перемістити землю до ринків, що пред'являють вищий попит на неї; збільшити пропозицію землі в силу її невідтворюваності; необмежено нарощувати продуктивність використання землі поблизу привабливих ринків збуту продукції землеробства.

Узагальнивши вище викладене, можна констатувати, що еволюція уявлень вчених про земельну ренту йшла в основному за такими напрямками:

- розвиток теорії диференціальної ренти на основі ідеї спадючої родючості землі, відкриття безлічі різноманітних видів диференціальних рент, в тому числі при використанні праці і капіталу;
- пояснення виникнення ренти на основі цінності, рідкості, співвідношення попиту і пропозиції;
- відкриття абсолютної ренти спочатку на гірших земельних ділянках, а потім і на кращих, відкриття абсолютної ренти в короткостроковому періоді при використанні капіталу, визначення абсолютної ренти як диференціальної ренти мінімального розміру;
- розвиток ідей конфіскації земельної ренти, реанімація пропозицій фізіократів використовувати єдиний податок, критика пропозицій конфіскації ренти, відстоювання і популяризація цих пропозицій;
- розвиток ідей централізації економіки, колективізму і соціалізму, класової боротьби на основі теорії ренти;
- застосування теорії ренти на практиці, як в централізованих, так і в ринковій економіці.

У сучасній змішаній економіці розвинутих країн рента виступає у вигляді економічної ренти — ціни, що сплачується за використання землі та інших природних ресурсів, кількість яких суворо обмежена. Економічна рента існує у формі чистої економічної ренти і диференціальної ренти.

Висновки

Важливим чинником на шляху до вирішення представленої наукової проблеми є раціональний перерозподіл земельної ренти в аграрній сфері між всіма суб'єктами земельних відносин.

Таким чином, земельна рента в аграрній сфері залежить від багатьох факторів. Велику роль відіграють природно-кліматичні чинники. На нашу думку, особливо важливо враховувати інтереси кожної із сторін (землевласник—землекористувач—держава) в питанні перерозподілу земельної ренти, що сприятиме створенню ефективного (дбайливого) селянина—господаря своєї земельної власності.

Список використаних джерел

1. Вехи экономической мысли. Рынки факторов производства / Под ред. В.М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 1999. — Т. 3.
2. Заяць В.М. Развитие рынка сельскохозяйственных земель: монография / В.М. Заяць. — К.: ННЦ ІАЕ, 2001. — 390 с.
3. Маршалл, А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. — М.: Прогресс, 1993. — 594 с.
4. Петти В. Трактат о налогах и сборах. — М.: Эконом-Ключ, 1993.

УДК: 658:005.412:621(477)

О.В. ЛЯСКОВЕЦЬ,

аспірант кафедри фінансів та кредиту, Запорізький національний університет

Методика оцінки та аналізу основних показників розвитку економічної безпеки підприємств машинобудування

Стаття присвячена розгляду питань щодо забезпечення та поліпшення розвитку економічної безпеки підприємств машинобудування. Узагальнено основні теоретичні засади та методичні підходи до забезпечення розвитку економічної безпеки. Удосконалено методичний підхід щодо оцінки основних показників розвитку економічної безпеки та здійснено аналіз впливу зазначених показників на суму чистого прибутку підприємств машинобудування. Проаналізовано та досліджено можливість використання удосконаленого методичного підходу на підприємствах машинобудування. Запропоновані рекомендації та напрями покращення фінансової діяльності, безпечності розвитку підприємств машинобудування.

Ключові слова: підприємства машинобудування, розвиток економічної безпеки, регресійний аналіз, кореляційна матриця, показники розвитку економічної безпеки.

Е.В. ЛЯСКОВЕЦЬ,

аспірант кафедри фінансов и кредита, Запорожский национальный университет

Методика оценки и анализа основных показателей развития экономической безопасности предприятий машиностроения

Статья посвящена рассмотрению вопросов обеспечения и улучшения развития экономической безопасности предприятий машиностроения. Обобщены основные теоретические принципы и методические подходы к обеспечению развития экономической безопасности. Усовершенствован методический подход к оценке основных показателей развития экономической безопасности и осуществлен анализ влияния указанных показателей на сумму чистой прибыли предприятий машиностроения. Проанализирована и исследована возможность использования усовершенствованного методического подхода на предприятиях машиностроения. Предложены рекомендации и направления улучшения финансовой деятельности, безопасности развития предприятий машиностроения.

Ключевые слова: предприятия машиностроения, развитие экономической безопасности, регрессионный анализ, корреляционная матрица, показатели развития экономической безопасности.

E. LYASKOVETS,

postgraduate student of the Department of Finance and Credit, Zaporizhzhya National University

Methods of assessment and analysis of the main indicators of the economic safety of the enterprises of mechanical engineering

The article is devoted to consideration of issues of ensuring and improving the development of economic safety of the enterprises of mechanical engineering. Summarizes the basic theoretical principles and methodological approaches to the development of economic security. Methodical approach to assessment of the main indicators of development economic security and the analysis of the impact of these parameters on the amount of the net profit of the enterprises of mechanical engineering. Analyzed and investigated the possibility of using an improved methodological approach for engineering enterprises. The recommendations and directions of improvement of financial activities, security development engineering enterprises.

Keywords: enterprise engineering, development of economic security, regression analysis, correlation matrix, development indicators of economic security.

Постановка проблеми. На сьогодні функціонування підприємств машинобудування відбувається за складних умов та під постійним впливом загроз ринкового середовища. Зокрема, діяльність підприємств поступово погіршується та більшість з них є збитковими. Дана обставина пояснюється відсутністю будь-якої підтримки з боку владних структур, нестабільністю ринкової економіки, постійним зростанням цін, коливанням курсу валюти, значним податковим тиском, зменшенням суми інвестицій та замовлень з-за кордону. Все перелічене зумовлює зменшення обсягу виробництва та продажу, скорочення штату працівників, зменшення фонду оплати праці, зростання позикового капіталу та збитковість діяльності. Варто наголосити, що дослідження питання щодо оцінки та аналізу основних показників розвитку економічної

безпеки підприємств машинобудування є актуальним і тому заслуговує на увагу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання розвитку економічної безпеки, основні показники та рівень економічної безпеки, загрози ринкового середовища на підприємствах ґрунтовно розглянуто у працях таких вчених: Л.А. Бехтер [1], І.І. Біломістна, А.В. Ковальчук [2], І.В. Репешко [6], О.І. Судакова [9], Т.О. Муренко [5], Г.Л. Лещук [4], Т.В. Сак [8], І.В. Венглюк [3]. Безперечно досліджень щодо забезпечення розвитку економічної безпеки проведено багато, але існуючі методичні підходи не визначають основні показники розвитку економічної безпеки та їх значення у прогнозуванні діяльності саме підприємств машинобудування.